

ДЕТИЊСТВО CHILDHOOD

Часопис о књижевности за децу
Година XLIX, бр. 1,
пролеће 2023.

Издавач

Међународни центар
књижевности за децу
ЗМАЈЕВЕ ДЕЧЈЕ ИГРЕ
Нови Сад, Змај Јовина 26/II
Тел. (021) 66-11-266, 66-13-648
E-mail: zdigre@gmail.com
www.zmajevdecjeigre.org.rs

За издавача

Душица Мариновић, директорка

Главне и одговорне уреднице

Др Зорана Опачић
(бројеви 1 и 2)

Др Снежана Шаранчић Чутура
(бројеви 3 и 4)

Секретарица редакције

Др Ивана Мијић Немет

Лектура и коректура
Светлана Зејак

Превод, лектура и коректура
шекстиова на енглеском језику

Преводилачка агенција
AD INFINITUM

Ликовно решење корица
Наталија Јочин

Графичка уредница
Весна Карајовић

Прелом
NEO KONS, Нови Сад

Штампа

ZACK, Петроварадин

Часопис излази тромесечно

Цена овог броја: 600,00 динара

Рачун Змајевих дејих игара:
340-11006551-47

САДРЖАЈ

Медведи и зечеви нису криви, изнова: судбина наивне песме
у нимало наивним временима
(Уводник) 5

Bears and Rabbits are Not to Blame, Again:
Fate of the Naïve Poem in the Least Naïve Times
(Introductory Word) 8

ТЕМАТ: НАИВНА ПЕСМА У НОВОМ ВЕКУ (I)

ПОЕТИКА НАИВНЕ ПЕСМЕ У НОВОМ ВЕКУ

Мирјана Д. Бојанић Ђирковић, Имплицитни читалац
наивне песме 13

Бојан М. Марковић, Песничке слике у поезији
за децу и младе – грађење и рецепција 24

(ПРЕ)ВРЕДНОВАЊЕ ТРАДИЦИЈЕ

Magdalena E. Ślawska, *Čika Jova poljskoj deci.*
О poljskom prevodu Zmajevih dečjih pesama 33

Тамара Р. Грујић, Мотив миша у усменој књижевности
и у поезији за децу Јована Јовановића Змаја 42

Саша Д. Кнежевић, Наивно читање Ђопићеве
партизанске лирике 54

Мирјана С. Карановић, Није мана – врлина је – љуби јаје.
Вујица Решин Туцић као песник за децу 63

Љиљана С. Костић, Песме за децу Милована Витезовића
– У Радовићевом поетичком кругу 79

Бојана Д. Кулиџан Громовић, Елементи фолклора
и традиционалне културе у песничкој збирци *Божићна прича*
и *друге празничне песме* Добрице Ерића 90

Милутин Б. Буричковић, Релација *гејше* и *ограсли*
у поезији за децу Миленка Матицког 101

НОВА ИСТРАЖИВАЊА

Јелена С. Панић Мараш, Особености бајки
за децу Десанке Максимовић 110

КРОЗ ОГЛЕДАЛО КРИТИКЕ

Љиљана Ж. Пешикан-Љуштановић, Простори детињства
и прелазак преко њихових граница..... 118

Ивана Р. Мијић Немет, Простор као фактор
класификације жанрова 126

Ива М. Симурдић, (Не)откривени потенцијал
маргинализованог 129

IN MEMORIAM

Валентина В. Хамовић, Милован Данојлић (1937–2022)
и Рајко Петров Ного (1945–2022) 137

ИЗ АРХИВЕ

Зорана З. Опачић, Милован Данојлић и Змајеве дечје игре..... 143

Овај број часописа *Детињство*
финансијски су подржали:

Министарство културе
Републике Србије

Покрајински секретаријат
за културу, јавно информисање
и односе са верским заједницама
АП Војводине

Градска управа за културу
Града Новог Сада

СР – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад
821–93(05)

ДЕТИЊСТВО : часопис о књижевности за
децу / главне и одговорне уреднице Зорана
Опачић и Снежана Шаранчић Чутура. –
Год. 1, бр. 1 (1975) – Нови Сад : Змајеве
дечје игре, 1975-. – 23 cm

Тромесечно

ISSN 0350–5286

COBISS.SR–ID 9948418

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Проф. др Владислава Гордић Петковић
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

Др Тамара Грујић
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача,
Кикинда

Dr hab. Justyna Deszcz-Tryhubczak
Instytut Filologii Angielskiej, Uniwersytet
Wrocławski, Polska

Prof. dr. sc. Dragica Dragun
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska

Prof. dr. sc. Tihomir Engler
Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku, Republika Hrvatska

Ph. D. Eugene Y. Evasco
Department of Filipino and Philippine Literature,
College of Arts and Letters, University
of the Philippines-Diliman, Manila,
Philippines

Др Ивана Игњатов Поповић
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача,
Нови Сад

Dr Vanessa Joosen
Universiteit Antwerpen, België

Мр Мирјана Карановић,
виша стручна сарадница, Матица српска,
Нови Сад

Dr Anna Kérchy
Associate Professor at the English Department
of the University of Szeged,
Hungary

Dr. sc. Andrijana Kos Lajtman
Učiteljski fakultet (odjeljenje u Čakovcu)
Sveučilišta u Zagrebu, Republika Hrvatska

Dr Weronika Kostecka, adiunkt
Zakład Literatury Popularnej, Dziecięcej
i Młodzieżowej, Instytut Literatury Polskiej,
Warszawa, Polska

Проф. др Јелена Панић Мараш
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Prof. dr. sc. Sanja Roić
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Republika Hrvatska

Prof. dr. Igor Saksida
Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani,
Republika Slovenija

Др Тијана Тропин, научни сарадник
Институт за књижевност и уметност,
Београд

Dr. sc. Marijana Hameršak, viša znanstvena
suradnica
Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb,
Republika Hrvatska

Проф. др Валентина Хамовић
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

РЕЦЕНЗЕНТИ

Проф. др Владимир Вукомановић Растегорац,
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Доц. др Анкица Вучковић,
Педагошки факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Славица Гароња Радованац,
Филолошко-уметнички факултет
Универзитета у Крагујевцу

Проф. др Сања Голијанин Елез,
Педагошки факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Виолета Јовановић,
Факултет педагошких наука Универзитета
у Крагујевцу

Доц. др Јелена Марићевић Балаћ,
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

Проф. др Кристина Митић,
Филозофски факултет Универзитета
у Нишу

Prof. dr Vildana Pečenković,
Pedagoški fakultet Univerziteta u Bihaću,
Federacija Bosne i Hercegovine

Проф. др Љиљана Пешикан-Љуштановић, еме-
ритус, Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

Др Душица Потих,
Академија техничко-васпитачких струковних
студија Ниш – Одсек Пирот

Др Дуња Ранчић,
Учитељски факултет
Универзитета у Београду

Др Тијана Тропин,
виша научна сарадница, Институт
за књижевност и уметност, Београд

Проф. др Валентина Хамовић,
Учитељски факултет Универзитета
у Београду

Проф. др Зорица Хацић Радовић,
Филозофски факултет Универзитета
у Новом Саду

ПОЕТИКА НАИВНЕ ПЕСМЕ У НОВОМ ВЕКУ

Мирјана Д. БОЈАНИЋ ЋИРКОВИЋ*

Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Департман за србистику
Ниш, Република Србија

Оригинални научни рад

UDC 821.163.41.14.09

Примљено: 16. 3. 2023.

Прихваћено: 6. 4. 2023.

ИМПЛИЦИТНИ ЧИТАЛАЦ НАИВНЕ ПЕСМЕ

САЖЕТАК: Циљ рада је да се да допринос теорији наивне песме са аспекта проучавања енкодираног реципијента којег, у контексту савремених теорија читања, иницијално одређујемо као имплицитног читаоца. Узимајући у обзир интенције аутора, текста и читаоца, те шири контекст пута *наивне ђесме* до читалаца, у раду издвајамо специфичне „окидаче“ (маркере) интенционалних тумачења наивне песме. На основу њих, а у релацији са савременим теоријама *умножавања* имплицитних аутора и читалаца, оцртавамо *лица* имплицитног читаоца наивне песме.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *наивно*, наивна песма, имплицитни наивни читалац, наивна свест

1. *Наивно у естетички реципиције* песме за децу

У књижевнотеоријским и књижевноисторијским разматрањима југословенске и националне књижевности за децу, синтагма *наивна ђесма*

најмање пола века фигурира као појам, а потом и термин.¹ Међутим, сам појам наивног присутан је у дијахронији науке о књижевности од њених зачетака, било кроз Аристотелов концепт подражавања, коме се приписују естетска, сазнајна и етичка димензија, било унутар самог стваралачког процеса где се уметнички (ликовни, вербални) израз сматрао изливом емоција првобитног човека.

Наивно је важан аспект одређења песме за децу, најпре у домену читалачке публике: аналогно синтагми *књижевности за децу*, наивна песма намењена је читаоцу дечјег узраста, што наведено питање грана на најмање два рукаваца. Полазећи од речника српског језика, при-

* mirjana.bojanic.cirkovic@filfak.ni.ac.rs

¹ При наведеном временском одређењу имамо на уму истоимени оглед Милована Данојлића (1976).

дев *наиван/наивна/наивно* може се амбигвитетно везати за рецепијента књижевности за децу као особе „без довољно животног искуства”, „безазлене, лаковерне (*али не наивца* – прим. аут.), чедне” (РСЈ 2007: 760), односно за ствараоца који својом уметношћу „изражава наивност, лаковерност, простодушност” (Исто). Још је важније истаћи да се *наивно* везује за сам начин сазна(ва)ња (в. „наивно погледати, упитати” – Исто: 760). Наведеном можемо додати и *наивно* као стилску одредницу уметничког дела намењеног деци, у значењу *једноставној* (уп. „наивни тон објашњења”, Исто: 760). Све набројано сублимирано је метафором *наивне очи* (Исто), која се односи на читав комуникациони процес песме за децу.

Књижевнотеоријска речничка одређења *наивно* сматрају концептом, прецизније естетичком категоријом: полазећи од Шилеровог есеја „О наивном и сентименталном песништву” (1795), наивно као форма изражавања подразумева „чисто надахнуће у тренутку потпуно оствареног јединства са природом” (Милијић 1985: 460). Речничка дефиниција термина *наивно* обухвата и виђење форме такве уметности – „његова визија је јасна, а песничка слика директно и објективно излагање виђеног и доживљеног” (РКТ 1985: 460). Наведена одређења наивности као методолошке (подражавалачке, сазнајне) и естетичке категорије претходно су препознали писци књижевности за децу, и писци – есејисти који су своје и стваралаштво уметника из исте области књижевности за децу настојали да образложе уметничким (литерарним) параметрима.

У савременој науци о књижевности националног карактера, *наивна џесма* је термин и (ауто)поетичка одредница.² Према појединим проучаваоцима (Данојлић 1976; Хамовић 2012 и др.) овај концепт је *differentia specifica* књижев-

ности за децу (у оквирима наше националне књижевности). Имајући на уму редослед увођења појмова и њихово прихватање у терминолошком смислу, наивна песма фигурира уз одреднице *дечја песма / песма за децу* (Љуштановић 2000), поезија за децу и осетљиве, песме за паметну децу (Хамовић 2018). У погледу семантике, наивна песма је ширег значења јер имплицира и стваралачки поступак и рецепцију, док се други термин обликовао према намени, тачније интендираној читалачкој публици. Наивна песма може се тумачити и у релацији са озбиљном песмом (Данојлић 2004: 97³), без имплицираног одрицања овог квалитета песми за децу.

2. Читалац наивне песме: поетички аспект

Антологијари песама за децу у интервалу 1858–1961. године (Рајковић – Поповић – Ца-

² Уп. са тумачењем *наивне* песме Милована Данојлића као критичког концепта и поетичке одреднице (Хамовић 2012). Сам Данојлић (2004) сматрао је *наивно* и природом и функцијом књижевности за децу. У вези са овим проблемом в.: књиге *Наивна џесма: ојледи и зајиси о дечјој књижевности* (Данојлић 1976) и *Змај у јајету: наивне џесме* (Д. Хамовић 2013), монографије *Наивна свести и фикција* (Опачић 2011) и *Поетика чистој даха* (В. Хамовић 2018), одељак „Обликотворни потенцијали наивне свести” монографије *Књижевност за децу и младе: џоетика и џумачења* (2013) Виолете Јовановић и Илијане Чутуре, докторску дисертацију *Игра и џоука као сејменџи џоетике џоезије за децу* (Вељковић Мекић 2014), огледи „Наивна песма Милована Данојлића” (Егерић 1992: 900–1003), „Наивна песма Александра Ристовића” (Јовановић 2011: 147–155), „Портретијација и карактеризација ликова у Данојлићевој 'Наивној песми'” (Перишић 2013), „Основне одлике теорије књижевности за децу” (Вељковић Мекић 2018: 691–700) и „Језик и елементарни кликтај – поетичка тежишта Данојлићеве *наивне џесме*” (Милосављевић Милић 2022: 97–113).

³ Наводи из књиге М. Данојлића *Наивна џесма: ојледи и зајиси о дечјој књижевности* (2004) у наставку текста биће означени само брјом стране.

рић) дуго ће као мерило вредности наивне песме издвајати јасно изражену дидактичку намену.

У односу на наведена мерила, Бора Ђосић избором песама за своју антологију *Дечје поезије српске* оцртава сензибилитет савременог читаоца наивне песме: „Свет више није за многе од нас: за љутите, нефлексибилне, уштављене и подешене на стари ритам” (1965: 13). Као антологичар, Ђосић ће допринети „брисању једног лирско-педагошког сензибилитета” (Шаранчић Чутура 2015: 89) у поезији за децу. На прелазу ка новом сензибилитету имплицитног читаоца наивне песме налазимо Воју Царића (1961), као поборника идеје о „самосталном, мислећем детету коме треба пружити могућност за нова искуства и поимања” (Стамболић 2022: 133). Дакле, Царић је своју *Антологију савремене поезије за децу* (из)градио као *свети наивне песме* који представља нова искуства, нов доживљај и нове визије детета, и виђен је очима детета. Његови поетички и књижевнокритички ставови тичу се оснаживања слободе и развоја дечјег интелекта позивима на размишљање, истраживање, проучавање, али и давањем „простора” за изношење својих размишљања. Циљ наивне песме, по Царићу, јесте достизање лепоте песме кроз мисаони напор читаоца – детета. Садржајем у коме преовладава пејзаж са изразитим светлосним и колористичким елементима, Царићева антологија подстиче дечју чулну спознају. Такође, у антологији су заступљени наивни ликови (тужног пачета – потоњег осветника, плахог петла, смрзнутог врапца, покислог зечића) са којима, због саме њихове карактеризације, читалац остварује симпатетичку и адмиративну идентификацију (Јаус 1978).

У једном од есеја о наивној песми, написаном 1978, Данојлић оцртава емпиријски аспект

читаоца дечје песме. У том погледу важну улогу има знатижеља која градира до жеље за апсолутном слободом у игри, откривању, али и прекорачењу свеколиких оквира: „Да сам дете, опет бих копао по забрањеним, или бар непрепоручљивим књигама” (96). Читалац наивне песме жели да се у њој и њоме осети слободним/одраслим (јер има право избора, својствено одраслима). С обзиром на то да је у експлицитној поетици Милована Данојлића све у *vice versa* односу, сходно интерес(овањ)у читаоца наивна песма не сме бити тематски ограничена; тачније, она ниједан део света и *свети дечји* не треба да скрива (96).

3. Данојлићев наивни читалац и наивни читаоци Данојлићевих песника

Поетика Данојлићеве наивне песме често се означава „поетиком врхунске једноставности” (Хамовић 2018), која имплицира *доживљено* и стога разумљиво свима. У складу са својим имплицитним поетичким програмом, Милован Данојлић обликује лирски субјект – *урођеника* – у исти мах јунака дечјег *наивно* ока, које условљава/мотивише његов поглед на свет, а на микроплану наивне песме *дечји* језик.

У односу на есеј „Наивна песма” где је оцртао феномен наивног као антрополошки аспект детета, тематске оквире наивне песме, улогу песничке имагинације и однос књижевности за децу и педагогије, Данојлић је низом есеја оцртао имплицитне читаоце наивних песама у дијахронији развоја ове књижевне области; значајно је истаћи да је он у оваквим истраживањима увек вршио вишеструку (периодизацијску, друштвеноисторијску) контекстуализацију песме, збирке и самог ствараоца.

У том смислу важно је кренути управо од „карактеризације” имплицитног читаоца оног ствараоца који је својим укупним уметничким делањем и деловањем, те целим бићем, био усмерен ка школском систему. Тумачећи Змајеве песме за децу унутар ширег стваралачког опуса, Данојлић и међу њима налази озбиљна остварења, у значењу и интенцији коју имају „Песма о песми”, одељци *Ђулића* и друге песме „за одрасле”. Међутим, Змајева озбиљна наивна песма није позитивно естетски вреднована у Данојлићевим есејима (97), због наглашене склоности ка (експлицитном, императивном) поучавању (иманентном Змајевој природи и природи његових песама за одрасле – 97). У стилском погледу, Змајева наивна песма је јасна, приступачна; његов лирски субјект је „сараднички предусретљив” (97), а сам песник наивне песме, Змај, поборник је „примењене, ангажоване поезије” (98). Иако имплицира дете као читаоца, наивна песма не искључује одраслог, зрелог реципијента; међутим, поједини истраживачи Змајеве поезије (98, 100) налазе да његова наивна песма својом природом и стилем искључује другу групу читалаца јер (из угла одраслих) „доброћудна усиљеност” и „сумњива лепоречивост”, те „једноличност и баналност” с мером бивају посебно делотворне у дечјој читалачкој публици.

Змај је имао на уму свог *наивног* читаоца и када је преводио, тачније *адаптирао* (98) песме за децу, и када је уређивао листове које је често – сам испуњавао. Узимајући у обзир изворе (Змајеве наивне песме заступљене у школским програмима) и секундарну литературу о овом песнику, можемо издвојити следеће одлике *његове* наивне песме:

1) *Моћ наивне (чулне) сликозаје*. Док је лирски субјект Змајеве песме за децу наиван (стилом,

али и методом поучавања) и разговорљив, реципијент, наивно спознавши свет, почиње да га именује Змајевим лексемама. Милован Данојлић закључује да стихови Змајеве наивне песме – „рефлекси реакције” и сами постају рефлекс – израз читаве скале емоција својих читалаца (101); другим речима, многи Змајеви „наивни” стихови постали су општа места дечје духовне заједнице, а то нису престали да буду ни у заједници *одраслих*. Називајући Змајеве стихове „тачним описом непорецивог света”, Данојлић налази да се они, иако наглашено педагошки, обрађују пре свега чулима реципијента (104).

2) *Амбивалентна својина њесме*. „Шифрирање” песама (трећим мајем, односно Змајем, према Данојлић 2004: 100) допринело је поимању песме као лепе по себи, ослобођене стега ауторске руке, прилагођене свима и пригодне за све; такав „улазак” Змајеве наивне песме у читалачку публику „непосредно с описмењавањем” (101), букварима, читанкама, у учионицама, на школским свечаностима, непотпомогнут ауторовим „ручицама проходачицама”, допринео је осету песме у дечјој публици као своје, баш *њему/њој* намењене.

Због свих наведених одлика Змајевог стваралаштва, његовог читаоца наивне песме можемо вишеструко карактерисати: као радозналост сарадника (али не ствараоца), пре свега у погледу стицања знања, донкихотовски урођеног у свет *Змајеве-своје* песме. Иако у Змајевом времену можда „одељено” од шире групе деце као читалаца, Змајево „грађанско дете”, односно дете грађанске средине, које је имплицитно имао на уму (113), обликовано у друштву утврђених обавеза и широким, али надзираним простором за игру, у потпуности може да комуницира са савременим читаоцем наивне песме овог ствараоца.

Служећи се термином Александра Флакера, нови тип имплицитног наивног читаоца, по Данојлићу (116–121), обликује се у поезији Александра Вуча. „Са Вучовом дечјом трилогијом наговештен је програм деколонизације детета”, истиче Данојлић (121); међутим, од концепта „деколонизације”, који увелико „ужива” савремени наивни читалац, у контексту проблема који истражујемо важнија је реч *iprogram*. Опште је место поетика да писац увек има на уму свог замишљеног читаоца (који не мора бити идеални). Писци наивне песме на уму су имали читав процес *развоја* свог замишљеног читаоца, који је, опет, поред општег места читалачког укуса као естетске категорије, сагледаван, прижељкиван, усмераван, васпитаван и самоваспитаван (све у исти мах) педагошким методама преобученим у стихове. У односу на двојицу наведених песника за децу и одрасле, песници опредељени за књижевност за децу, попут Драгана Лукића, били су ближи дечјем сензибилитету, јер су настојали да прикажу и опишу истинску дечју природу из дечје перспективе, и да за њу покажу пуно разумевање, не желећи да је оптерете дидактиком; примера ради, лирски субјект наведеног ствараоца обликован је као племенито наиван, отворен, весео и срдачан, односно као „пријатно дете” (172), заинтересовано и спремно за игру. Данојлић и самог Лукића назива „песникујућим дететом” (180), додајући да је „најјачи, или бар најзанимљивији, онамо где из њега проговара истинско дете”. Међутим, ни *изворни*, *ајсолућни* дечји песници (попут Лукића) не успевају да се у потпуности удаље од шаблонизовања игре, пригодности⁴ и произвољности, као општих (негативних) аспеката дечје песме. Уз категорију апсолутних дечјих песника, Данојлић издваја и апсолутне васпитаче (181), чија се вредност, по-

ред педагошког утицаја (од развијања слободне стваралачке личности детета, поучавања игром, усмеравања и охрабривања за развој кроз природу своје личности до побољшања књижевног укуса), огледа у чувању везе са традицијом али и доприносу тематско-формалном аспекту наивне песме, те деловању на више поља (од трансмедијалности у презентовању свог стваралаштва до охрабривања и окупљања нових стваралаца за децу и *васијишавања* васпитача). Један од првих стваралаца овог типа јесте Душан Радовић. Пажљив посматрач дечјег понашања, Радовић је својој читалачкој публици указао поштовање присуством хумора, ироније и пародије; стога његовог имплицитног наивног читаоца можемо назвати *ироницљивим*. У огледима Милована Данојлића (225) налазимо и јасну потврду превазилажења наведених *ајсолућних* категорија, и то неочекиваним стваралачким методама. Аргумент је стваралаштво Љубивоја Ршумовића, неподељеног пријема код *деце* и *одраслих*, уједно крцато многозначним речима и кованицама (боље рећи речима „извитоперене морфологије”), каткад непесничким речима, и „мутном синтаксом” (230).

Међу ствараоцима наивне песме које је Данојлић истраживао налазимо и *наивної* песника у изворном значењу те речи. Наивна песма Добрице Ерића – „елементарна дечја поезија” (235), израсла је (тачније *узрасла*) из непосред-

⁴ Пригодност, иако негативан стилски аспект наивне песме, често бива најважнији критеријум одабира песме у васпитно-образовној пракси, нарочито у предшколском изразу и нижим разредима основне школе. Анкета коју је анализирала Јелена Вељковић Мекић (2020: 38), а која је реализована 2014. године, показује да од четири понуђена критеријума (естетског, педагошког, узрасног и тематског) васпитачи углавном бирају грађу сходно узрасном, тематском и пригодном критеријуму (редослед је наведен према проценту одговора испитаника – васпитача и учитеља).

ног и чулног, пре свега усхићеног и радосног, *осећајној* општења с природом. Поједини истраживачи (Грујић 2021) истичу необичан положај елементарне наивне песме ерићевског типа. У епохи вртоглавог технолошког успона, савремени читалац ипак не осећа шум у комуникацији са Ерићевом наивном песмом која често приказује дете у сеоској средини и породичном окружењу, покушавајући да га заштити од тековина модерне цивилизације. Разлог за пријемчивост ова песме можда је у онеобичавању као ефекту читања (традицијских) топоса Ерићеве поезије, али несумњиво и у песниковом успешном откривању и усмеравању читаоца ка поимању лепоте детињства као највишег степена лепоте живљења.

У тумачењима дела савремених песника за децу, синтагма *наивна песма* неретко се употребљава у значењу *праве* дечје песме. Примера ради, тумачећи збирку *Смехогром* (2008) Митра Митровића, Воја Марјановић успоставља јасну дистинкцију између ове, праве, наивне Митровићеве песме и педагошко-пригодне лирике. Митровићева песма има све важне елементе *наивне песме* – „луцидну јасноћу и једноставност”, „чисту реалност и живу имагинарност”, кодекс савремене креативне јасне, ведре, версификацијски једноставне и мелодичне песме, са тематиком из урбане стварности, односно „живе стварности и фантастичне присутности” (Марјановић 2009: 74–75); надасве, Митровић је „пантеистички [*наивно* – прим. аут.] одан природи” (Исто: 76). *Наивно* се и даље потврђује предметом и начином певања (односно „наивним језичким обликовањем”, Јовановић – Чутура 2013), али и процесом рецепције. Митровићев имплицитни наивни читалац је интуитивно биће, наивног спознајног потенцијала, од природе до космичких загонетки планете.

4. *Наивна свесћ* наивне песме

Концептом наивне песме Милован Данојлић је настојао да превазиђе несклад између њеног виђења очима теоретичара књижевности и књижевних историчара као педагошког и друштвеног инструмента и њене иманентне природе. И пре дефинисања наивне песме низом огледа, Данојлић се стваралачки и полемички усмерио ка обликовању наивне песме и усмеравању публике (стручне и шире). У полемици вођеној са Миодрагом Максимовићем, текстом „Медведи и зечеви нису криви”, Данојлић (1958) „брани” значај и значењски потенцијал *свесћа* књижевности за децу, иницијално виђеног као флоре и фауне. Од наведеног есеја, Данојлић настоји да у очима стручних читалаца легитимише једноставан и непосредан (конкретан) стил поезије за децу, са лексемама из обичног говора. Потврду за легитимност и функционалност оваквог стила Данојлић налази две деценије касније у Паундовој (Ezra Pound) збирци есеја *Како да читамо*, са нарочитим освртом на имајизам, коју је 1974. превео на српски језик.

Валентина Хамовић (2018) потврђује књижевноисторијску генезу наивне песме независно од корпуса књижевности за децу; она је присутна од епохе романтизма, преко симболизма, авангарде до неосимболистичког правца. Поетичке одлике наивне песме имају важно место у Данојлићевом стваралаштву. Његову наивну песму В. Хамовић поима у значењу култа чисте поезије, где значајну улогу имају „лиричност, лакоћа, емоционалност, инфантилно и имагинативност” песничког језика и израза (2018: 20). На изворност и чистоту наивне песме, али и на њен тон (*узвишен* важношћу) и

значај за колективног читаоца (у овом случају деце), било у погледу подстицања емоционалног односа и емпатије према предмету певања, уз развијање низа позитивних интимних и родољубивих осећања, алудира се насловом његове прве збирке наивних песама, *Урођенички њсалми* (1957). Пут до наивне песме, Данојлићеве и *свачије*, одвија се кроз одстрањивање првобитне искључиве дидактичке намене, усмеравање ка интуитивном и „чување исконске везе са давном и заборављеном мелодијом живљења” (Хамовић 2018: 46–47); и, што је подједнако важно, повратком фолклорном стваралаштву у погледу чувања и преношења, те ауторства – песму треба учинити *свачијом*.

4. 1. Концепт наивне свесџи

Разматрајући *наивно(сџи)* као иманентну одлику песме за децу, од стваралачког до рецепцијског процеса (коме се, у овом контексту, не одриче стваралачки моменат), Зорана Опачић низом огледа и научних монографија тумачи *наивну свесџи* као појмовну и концептуалну одредницу лирског субјекта песме за децу. Међутим, *наивна свесџи* и *наивни лирски субјекџи* не треба да буду синонимично изједначавани. Анализирајући комплексан поетски свет једне песничке збирке за децу Моша Одаловића, Зорана Опачић (2018: 93) наивну свест са свим (стваралачким и сазнајним) могућностима (и способностима) сматра градусом више у циљу/смислу игре/спознаје као дела стваралачког и рецепцијског процеса песме за децу: „Одаловић креће од потребе наивног субјекта да махом превазиђе границе реалности, па наивна свест опажа себе као делић космоса.” *Наивно* се у контексту Одаловићевих песничких збирки за

децу (*Врло важно, Да џи кажем неџиџо, Пеџави џенерали, Од амебе до бебе*, преко *Овде неџиџо није у реду до Добро јуџиро, Велика Хочо*) везује и за карактеризацију митског јунака (лирског субјекта), и за начин спознаје *сложеносџи* света. По онтолошком статусу, *наивно* је прекогнитивни феномен (спознаје) који се, у контексту песничког опуса Моша Одаловића, потиरे *одрасџањем* / прихватањем људске реалности. Концепт *наивне свесџи* као сачинитеља психолошке карактеризације Одаловићевог јунака наивне песме, али и као Одаловићев стваралачки метод, Зорана Опачић сматра изразито функционалним и у погледу комуникације наивне песме са реципијентом (нарочито у домену интеракције и идентификације читаоца/слушаоца са јунаком), и у погледу форме наивне песме. Одаловић „размиче оквире наивног певања јер апстрактно и метафизичко, које се обично сматра пољем значењско недоступним младом читаоцу, приближава дечјем искуству, чиме размиче оквире наивног певања” (Опачић 2018: 93).

У одељку индикативног наслова „Дораслост наивне песме”, Јелена Вељковић Мекић (2014: 223) наводи слично потирање границе између наивне песме и озбиљне књижевности намењене одраслој читалачкој публици, на примеру зрелог песничког стила Милована Данојлића. Ауторка (Исто: 224) наглашава успех ненаметљиве комуникације поруком Данојлићеве наивне песме; као добре аспекте такве комуникације издваја критички осврт, негодовање, метафоричност или иронију исказа лирског субјекта наивне песме. Данојлићева наивна песма племенита је смислом (Исто: 223) и широко захвата детињство савременог детета, приказујући и његово наличје. Песме „безрезервне искрености”, попут Данојлићевих, могу

бити наивне на сваки други начин, сем дословно (Исто: 275).

У контексту разматрања Данојлићеве поезије, Ј. Вељковић Мекић (Исто: 211) нарочиту ће пажњу посветити *несазрелом реципцијенци* наивне песме. Као одлике дечјег мишљења (у најмлађем узрасту) она издваја анимизам, реализам, егоцентризам, финализам, волунтаризам, номинални реализам. С друге стране, савремена поезија за децу иронијом, сарказмом, метафором, комплекснијим семантичким потенцијалом, сложеном идејном позадином, разноврснијим стилским колоритом показује висок степен интересовања за оно што је бит детета (Исто: 303). Наивна песма Милована Данојлића садржи сазнање да је свет компликованији од дечје игре; она не заобилази мрежу људских односа чија је тачка укрштаја – дете. „Писана за слободну децу, она [Данојлићева наивна песма – прим. аут.] и сама осећа и изражава, активно подстиче *ћорив слободе*, слободне мисли, геста, неочекиваног виђења света, чари разноликости, игре”, закључује Егерић (1992: 998).

5. Читалац савремене наивне песме

Вршећи синтезу поетичких обележја савремене наивне песме, Јован Љуштановић (2021: 180) уочава њене промене у четири базичне координате – слици света, песничком језику, књижевној форми и метапоетичности, док мотивацију налази у поетичком усмерењу писаца за децу ка вишеструкој партнерској игри са замишљеним читаоцима.⁵ Међутим, Душица Потих указује на граничне моменте наведене тенденције који потиру ефекат игре као подражаваљачког/сазнајног/етичког момента и простора за креативни израз. Тумачећи текућу песничку

продукцију за децу, Д. Потих (2022: 63) запажа тенденцију редуковања језика, што кулминира употребом жаргона, мотивисаним повлађивањем читалачкој публици,⁶ док се сам феномен сматра регресивним у књижевноисторијском смислу. Као друга негативна тенденција савремене поезије за децу издваја се „ренесанса поучности”, односно „непосредно науковање” (Исто: 66). Наведени феномени указују на могућност раскорака савремене наивне песме⁷ са карактеристикама и потребама савременог младог читаоца.

Наивна песма не пренебрегава постојање масовне културе и неминовну уплетеност савременог младог читаоца у њене продукте, нити консеквенце система вредности који та култура промовише. Међутим, она користи позитивне аспекте/методе комуникације масовне културе. Примера ради, наивна песма Попа Д. Ђурђева визуелизује свој израз, а

стварајући песме уз помоћ универзалног језика брендова и најразличитијих визуелних елемената, поиграва се са традицијом и традиционалним вредностима, [...] и отвара могућност различитог читања и поимања новог хибридног жанра (Грујић 2020: 26).

У поетици Попа Д. Ђурђева можемо разликовати текстуалну наивну песму са илустрацијом, стрипостихове, колажне песме, песме засноване на иконичком знаку и др.

⁵ Претходно је Зорана Опачић обележје модерне поезије за децу видела у креативном и лудичком односу према језику (2011: 35–36).

⁶ Уп.: „Уметност речи се опасно редукује [...] и поједностављује. И то у ономе што је суштински одређује” (Потих 2022: 64).

⁷ Истраживачки узорак Душице Потих била је грађа пригледна на конкурс за књижевну награду „Малени цвет”.

5. 1. Методички аспект развоја наивној читаоца

У млађим разредима, наивна песма кроз изабране садржаје треба да оствари следеће функције: да подстакне реципијента на активно слушање и разумевање садржаја текста који му се чита; памћење и препознавање стихова; на уочавање ликова и прављења разлике између њихових позитивних и негативних особина; изражавање мишљења о понашању ликова, препознавање загонетке и разумевање њеног значења; гласно читање, правилно и са разумевањем, и тихо читање (у себи), са разумевањем прочитаног. Од другог разреда основне школе реципијент стиче знање довољно за разликовање наивне песме од других књижевних врста и упознаје се са формом песме (строфом, стихом) и особинама песничког језика (римом); такође, увежбава изражајно и доживљајно читање песме поштујући интонацију реченице/стиха, уз видове њеног тумачења усмерене ка изношењу свог мишљења о песми. Од трећег разреда, читалац основношколског узраста методичком апаратуром, а пре свега садржајем песама заступљених у наставним плановима и програмима, оспособљава се за описивање свог доживљаја прочитаних књижевних дела, уочавање основних одлика лирске песме, разумевање идеја песме, уочавање хумора, и оснажује се за изношење свог мишљења о тексту. У четвртом разреду читалац се оснажује за образлагање свог утиска и мишљења, поштујући и другачије ставове.⁸

Дакле, преглед наставних планова и програма, и њихових исхода до четвртог разреда основне школе показује да је наивна песма важно средство, метод и повод за развијање више димензија дечје личности (когнитивне – инте-

лектуалне/сазнајне, етичке, естетске), али и смерница обликовања самог детета као бића које критички посматра све(т) око себе, уз пуну свест о постојању различитости.

6. Ка савременим проучавањима имплицитног читаоца наивне песме

Резимирајући методологију савремених проучавања књижевности за децу у свету, Тереза Роџерс (Т. Rogers 2009) указује на шири друштвени и културни контекст читања књижевности за децу из угла расе, пола, класе и др.; афирмација културолошких студија положај књижевности за децу додатно је учинила неугодним (Исто). Од 70-их и 80-их година 20. века, истраживање процеса читања усмерило се ка начину на који читаоци конфигуришу значење из текстова, односно на интеракцију и трансакцију читаоца са књижевним текстом; у контексту тумачења књижевноуметничких текстова у млађим разредима основне школе, реч је о стварању веза између читавог света читаоца (афективног, искуственог, когнитивног) са књижевним текстом и дијалошкој релацији са секундарним (књижевним) световима (односно, успостављању интертекстуалних релација). Тумачење наивне песме већ у млађим разредима подразумева личне описне, интерпретативне и евалуативне одговоре (Applebee 1973), али и корпус невербалних одговора (слушањем, покретом и др.). Све наведено допринело је амбивалентној ситуацији: читалац млађег узраста оснажен је за ангажовање на пољу истражива-

⁸ Информације су наведене према: <<https://zuov.gov.rs>>, 16. 3. 2023.

ња идентитета (личног, националног, верског и др.), културних разлика, али пуне свести о интеркултуралности и мултикултуралности, што је допринело ревизији наставних планова и програма основних и средњих школа у више националних књижевности у смеру превредновања оних књижевноуметничких дела за децу где су проблеми етницитета, друштва, расе, *групој/групи* поједностављени свођењем на бинарне опозиције. Наведене промене са позитивним и негативним консеквенцама присутне су и у наставним плановима и програма основних школа на нашем простору. Оне нису заобиле ни наивну песму.⁹

На позитивне аспекте савременог проучавања књижевности за децу у школи у погледу афирмације афективне димензије образовања, а у контексту инклузије указали су Шејла Кадрибашић и Суад Хасановић (2021).

*

Разматрајући имплицитног читаоца кроз проблем наивног у естетици рецепције песме за децу, са поетичког аспекта (где смо истражили лица имплицитног читаоца појединих значајних школских писаца наивне песме), путем *наивне свесћи* као обележја лирског субјекта песме за децу али и методе (са)знања *свешћа*, до тумачења читалаца савремене наивне песме са методичког аспекта обликовања наивног читаоца, дошли смо до закључка да, упркос разли-

читим квалификацијама општих места наивне песме која се тичу педагошког/дидактичког момента, *програм* и *развој* јесу кључне мотивације и општи концепти имплицитног читаоца наивне песме. Имплицитни читалац наивне песме је *јуишник* наглашене жеље за чулном и интелектуалном спознајом света, при чему му *проштори* наивне песме пружају алате неопходне за откључавање капија пролаза ка свим димензијама *свешћа-у-себи*.

ИЗВОР

Данојлић, Милован. *Наивна песма: ојлеги и записи о децој књижевности*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2004.

ЛИТЕРАТУРА

- Вељковић Мекић, Јелена. *Игра и јоука као сејменши јоешике јоезије за децу*. Крагујевац: ФИЛУМ; 2014.
- Вељковић Мекић, Јелена. Шта деца траже и проналазе у књижевности данас: читалачка интересовања предшколске деце и млађег школског узраста. *Детињство*, XLVI, 1 (2020): 35–47.
- Грујић, Тамара. Визуелизација као поетички дискурс поезије за децу Попа Д. Ђурђева. *Детињство*, XLVI, 2 (2020): 26–35.
- Грујић, Тамара. Дете у поезији за децу Добрице Ерића. *Славуј и(ли) змај: место и значај јоезије Добрице Ерића*. Зборник радова са Округлог стола на 32. Међународном фестивалу хумора за децу у Лазаревцу, септембра 2020. Прир. Зорана З. Опачић. Лазаревац: Библиотека „Димитрије Туцовић”, Међународни фестивал хумора за децу, 2021, 31–46.
- Егерић, Мирослав. Наивна песма Милована Данојлића. *Лешојис Машице сриске*, год. 168, књ. 449, бр. 6 (1992): 990–1003.
- Јовановић, Виолета, Илијана Чутура. Књижевност за децу и младе: поетика и тумачења. Јагодина: Факултет педагошких наука, 2013.

⁹ Наведено можемо илустровати песмама Бранка В. Радичевића „Кад мати меси медањаке” и „Кад отац бије” које, након вишедеценијске заступљености у наставним плановима и програмима основних школа, услед потенцијалних феминистичких и родних *чишћања*, више нису обавезне наставне јединице у настави Српског језика и књижевности у старијим разредима основне школе.

- Кадрибашић, Шејла, Суад Хасановић. Значај методике дјечје књижевности за развој инклузивне школске културе. Међународни научни скуп *Књижевност за децу и младе на размеђи два миленијума*, одржан 8. 10. 2021. у Параћину. Главни и одговорни уредник Предраг Јашовић. Параћин – Београд: Књижевни клуб „Мирко Бањевић” – Културни центар – Институт за дечју књижевност, 2021, 83–98.
- Љуштановић, Јован. Ка поетици дечје песме Милована Данојлића. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*, 48, 2/3 (2000): 455–466.
- Марјановић, Воја. Наивна, права дечја песма. *Међај: часопис за књижевност, уметност и културу*, 29, 71 (2009): 74–77.
- Милосављевић Милић, Снежана. Језик и елементарни кликтај – поетичка тежишта Данојлићеве наивне песме. У: *Стваралаштво и есејистика Милована Данојлића (радови са научној скупу одржаног 3. и 4. јула 2021)*. Андрићград: Андрићев институт, 2022, 97–113.
- Опачић, Зорана. *Наивна свест и фикција*. Нови Сад: Змајеве дечје игре, 2011.
- Опачић, Зорана. Однос наивне свести према небеској сфери у поезији Моша Одаловића. У: Д. Хамовић (ур.). *Мошо Одаловић, ђесник*. Краљево: Народна библиотека „Стефан Првовенчани”, 2018, 93–106.
- Потић, Душица. Искушења једноставности. Пресек српске књижевне продукције за децу у 2020. години. *Детињство*, XLVIII, 3 (2022): 60–72.
- РМС: *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2007.
- Стамболић, Исидора Ана. Тематски кругови у *Антологији савремене поезије за децу* Воје Царића. *Детињство*, XLVIII, 3 (2022): 131–140.
- Босић, Бора. *Дечја поезија српска*. Нови Сад – Београд: Матица српска – Српска књижевна задруга, 1965.
- Хамовић, Валентина. *Поетика чистој даха. Наивна књижевност Милована Данојлића*. Београд: Службени гласник, 2018.
- Шаранчић Чутура, Снежана. Антологијска антологија Боре Босића. *Детињство*, XLI, 4 (2015): 88–91.
- Applebee, A. N. *The child's concept of story: Ages two to seventeen*. Chicago: University of Chicago Press, 1973.
- Jaus, Hans Robert. *Estetika recepcije*. Beograd: Nolit, 1978.
- Milijić, Branislava. *Naivno. Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 1985, 560–561.
- RKT: *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 1985.
- Rogers, Teresa. *Literary Theory and Children's Literature: Interpreting Ourselves and Our Worlds. Theory Into Practice*. Routledge, 2009, <https://sites.bu.edu/summerliteracyinstitute/files/2016/05/Rogers_Literary_Theory_Child_Lit.pdf> 12. 3. 2023.

Mirjana D. BOJANIĆ ĆIRKOVIĆ

IMPLIED READER OF A NAIVE POEM

Summary

The goal of this paper is to contribute to the theory of the naive poem from the aspect of studying the encoded recipient, who, in the context of modern reading theories, we have initially defined as the *implicit reader*. Taking into account the intentions of the author, the text, and the reader, as well as the wider context of the naive poem's path to the readers, in this paper we single out specific “triggers” (markers) of intentional interpretations of the naive poem. Based on those, and in relation to contemporary theories of multiplication of implied authors and readers, we outline the faces of the implied reader of a naive poem.

Keywords: *naive*, naive poem, implied naive reader, naive consciousness

ПЕСНИЧКЕ СЛИКЕ У ПОЕЗИЈИ ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ – ГРАЂЕЊЕ И РЕЦЕПЦИЈА

САЖЕТАК: Рад се бави различитим конструкцијама песничких слика у поезији за децу и младе. Посебно се обрађују аналогички модели песничких слика, где се поетска аналогичност разматра као актуализација сликовног схематизма језика; затим се анализирају слике-метафоре, у оквиру којих се самерава опсег значења, као и природа референције таквих исказа. Уважавајући поступке којима су грађене специфичне песничке слике, истраживање осветљава могуће рецепцијске механизме младих читалаца: 1) могућности стварања функционално „сужених” но значењски „парцијализованих” представа; 2) фикционалност песничке слике као иманентно својство свих најважнијих, дистинктивних обележја сликовитог поетског исказа. У конструкцији „песничког језика” сликовито изражавање не представља никакво одступање, већ је једно од инхерентних својстава језика, што показују примери песничких слика преузети из разноликог поетског и узрасно флуидног корпуса песама за децу.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: песничке слике, поезија за децу и младе, рецепција, метафора, поређење, млади читалац

Увод у песничке слике

Песничке слике побуђују интересовање стога што су оне носилац поетске сликовитости и лирског расположења песме, чиме нису лише-

не ни других слојева, између осталог, мисаоности и фабулативности. У целини песме, оне могу имати разнолик значај и функцију, остварене опсежније дуж целих строфа или пак локализоване, те стога могу бити неизоставни део информативне вредности, или пак у функцији стилског елемента који пресудно утиче на доживљавање и/или идејни мисао текста. У поезији за децу и младе, песничке слике се тумаче у склопу целине песме у којој се јављају, што представља синтетички приступ којим почиње и завршава се свака читалачка и интерпретативна позиција. Међутим, теоријским разматрањем саме слике, *приближавањем* свакој од њих видеће се начин на који се граде, али и делују. Због свега реченог, рад се фокусира на песничке слике из угла њихове стилогености и стилематичности, али и механизма рецепције, уважавајући специфичности мишљења и певања за најмлађе. Значајне теоријске увиде о песничкој слици излаже Тихомир Брајовић у студији *Теорија песничке слике* (2000), те ће рад следити такве теоријске увиде дате уз примере слика у поезији „за одрасле”. У случају овог

* bojan.markovic@uf.bg.ac.rs